

Uusi näkökulma Suomen kohtalon vuoteen

JARKKO ESKOLA

Marjaliisa ja Seppo Hentilä, aviopari, dosentti ja professori emeritus, ovat kirjoittaneet yhdessä kirjan siitä Suomesta, joka 100 vuotta sitten kamppaili saavuttaakseen itsenäisyytensä. Rintamat olivat moninaiset. Tammi-kuussa 1918 alkoi sisällissotaan johtanut kapina, joka jakoi väestön kahtia. Kapinaan noussut työväenluokka, punaiset, tavoitelti vallan uusjakoa, uudenlais-
ta vielä selkiintymätöntä ”sosia-
listista kansanvaltaa”, jonka syn-
nyttämisestä myös samanaikai-
sesti Venäjällä taisteltiin. Maan
laillinen hallitus edusti valkoisia,
jotka pyrkivät kapinan kukista-
miseen ja yhteiskuntarauhan pa-
lauttamiseen sekä entisten valta-
rakenteiden säilyttämiseen. Ka-
pinaan nousseiden punaisten tu-
kena oli maassa vielä noin 100
000 tsaarin sotilasta, jotka ei
enää kuitenkaan totelleet johta-
jiaan, ja joiden tuki punaisille-
kin jäi ilmeisen vähäiseksi. Val-
koisen armeijan, suojeluskunnis-
ta koottujen joukkojen, johtoon
valittiin Venäjältä palannut/pa-
ennut tsaarin armeijan kenraali
Carl Gustav Mannerheim. Sak-
sasta palasivat helmikuussa siellä
koulutetut ja itärintamalla pal-
velleet jääkärit, jotka vahvistivat
Mannerheimin joukkoja. Vajaa-
lukuinen kansanedustuslaitos,
eduskunta, oli siirtynyt Seinä-
joelle, jossa oli myös osa senaa-
tista, hallituksesta. Sen päämies
pääministeri Svinhufvud kuiten-
kin piileskeli edelleen Helsingis-
sä. Maa oli sekasorrossa, viestin-
täyhteydet puuttuivat tai toimi-
vat vain hitaasti.

Ensimmäinen maailmansota

oli kestänyt jo neljä vuotta. Sak-
sa ja sen liittolaiset olivat vielä
vuoden 1918 alkupuolella vah-
voja, ja sotatoimet itärintamal-
la rauhoittuivat Venäjän sisäisen
vallankumouksen etenemisen
myötä. Saksa ja Venäjä solmivat
keskinäisen rauhansopimuksen
3. maaliskuuta Brest-Litovkissa.
Suomen senaatti oli nimennyt jo
joulukuussa 1917 Edward Hjel-
tin viralliseksi edustajakseen Ber-
liiniin. Hjelt oli toiminut vahva-
na itsenäisyysmiehenä, ja hänellä
oli tukijoita Tukholmassa. Mieli-
piteet siitä, miten laillinen valta
olisi kapinan alettua palautetta-
vissa, jakautuivat. Sotaväen pääl-
likkönä Mannerheim katsoi, et-
tä kapina oli kukistettava omin
joukoin, ulkovaltojen apuun ei
tule turvautua, vain siten val-
lan legitimitettiin voitaisiin tur-
vata. Berliinissä ja Tukholmassa
itsenäisyysmiehet arvioivat, että
vain Saksaan turvautuen Suomi
voi selviytyä. Heidän mukaans-
sa Suomi voi pelastautua kansa-
kuntana vain sitoutumalla Sak-
san kylkeen.

Ensimmäisessä maailmanso-
dassa Ranska, Englanti ja tsaar-
in Venäjä sekä myöhemmin so-
taan liittynyt Yhdysvallat muo-
dostivat ns. ympäröivät, joi-
ta vastaan Saksa soti kahdella
rintamalla. Saksan sodanjohto
pohti erilaisia strategisia etujaan
miettiessään Itämeren hallintaa
ja pohjoista ulottuvuuttaan. It-
senäistyvä, Venäjästä irtautuva
Suomi voisi olla Saksan pohjois-
nen tukikohta, jos olisi katkais-
tava ympärysvaltojen tuki Venä-
jälle tai jos olisi valmistaudutta-
va Pietarin valtaamiseen.

Marjaliisa Hentilä &
Seppo Hentilä
Saksalainen Suomi 1918
Siltala, 2016

Suunnilleen näistä lähtökoh-
dista alkaa se historian kirjoitus,
joka sisältyy Hentilöiden kirjaan
Saksalainen Suomi 1918. Kirja
avaa uuden ja hyvin perustellun
näkökulman sisällissotaan, kapi-
naan ajautuneen Suomen kohta-
lon vuoteen. Seppo Hentilä on
historian tutkijana tehnyt pitkän
päivätyön selvittäessään Suomen
Saksan politiikkaa II maailman-
sodan jälkeisillä vuosikymmenil-
lä. Marjaliisa Hentilä on talous-
ja sosiaalishistorian dosentti ja
toiminut vuosina 2004–2009
Berliinissä Suomen Saksan insti-
tuutin johtajana. Saksan ja Suo-
men arkistot ovat olleet tutkija-
pariskunnan ahkerassa käytössä.
Teoksessa on laajahko lähdevii-
te- ja lähdekirjallisuusluettelo.
Suomen itsenäistymiseen liitty-
viä ongelmia on tässä teoksessa
tarkasteltu ensisijaisesti kytke-
mällä ne vielä vuoden 1918 al-
kupuolella voittoisaa sotaa käy-
vän Saksan sotilaallisiin, talou-
dellisiin ja strategiaan intressei-
hin.

Hentilöiden kirja asettaa Suo-
men sisällissodan osaksi laajem-
paa kansainvälistä poliittista ku-
viota, jossa Suomen itsenäisyys
näyttyy lähinnä pelinappula-
na. Kukaan ei tunnu uskovat, et-
tä Suomi voisi suuren kansainvä-
lisen konfliktin jälkeisessä maail-
massa selvitä itsenäisenä valtio-
na. Siihen ei usko Saksa, siihen
ei usko Ruotsi, sitä eivät halua

Venäjän uudet mahdolliset hallitsijat, eikä siihen näytä uskovan Valkoisen Suomen etuja ajavan maan hallituksen pääministeri Svinhufvud, eivät Tukholmassa toimivat itsenäisyysmiehet eikä Suomen Berliinin edustaja Edward Hjelt. Se, millaista Suomea Mannerheim tavoitteli, jää hieman avoimeksi. Kirjassa jää avoimeksi, olisiko hän ollut valmis puuttumaan vielä länsivaltojen tuen avulla Venäjän/Pietarin poliittiseen kriisiin, sisällissotaan. Tästä häntä epäiltiin, eikä ehkä aivan syyttä. Saksaan sitoutunut Suomi syrjäyttää hänet heti toukokuun näyttävien voitonparaatien jälkeen, ja länsimielinen Mannerheim poistuu vapaaehtoisesti Tukholmaan.

Tammikuussa 1918 Suomen itsenäisyyden olivat tunnustaneet Leninin Venäjän jälkeen, Ruotsi, Ranska, Saksa, Tanska ja Norja, mutta eivät Englanti ja Yhdysvallat. Kun kapina tammikuun 1918 lopussa puhkesi Hjelt ja Suomen Tukholman lähettiläs Gripenberg vetosivat heti Saksan ylimpään sodanjohtoon joukkojen lähettämiseksi Valkoisen Suomen avuksi. Hentilöiden tutkimukset paljastavat, että saksalaiset talouspiirit aktivoituvat heti avustuspyynnöstä kuullessaan, kiinnostus pohjoisen maan raaka-aineisiin virittyi, sotilasjohto kiinnostui arktisista yhteyksistä ja Pietarin suunnasta sekä Itä-Karjalasta. Helmikuun alkupuolella Saksan sodanjohto teki päätöksen Suomen sotilaallisesta avustamisesta. Omavaltaisesti toimiva Hjelt – viestintäyhteydet Seinäjoelle olivat lähes olemattomat – allekirjoitti maaliskuun alussa Saksan ja Suomen rauhansopimuksen, kauppa- ja merenkulkusopimuksen sekä niitä tämentävän salaisen lisäsopimuksen. Hieman myöhem-

min Helsingistä Tallinnan kautta Berliiniin päässyt Svinhufvud hyväksyi sopimukset. Suomesta oli tullut näiden sopimusten kautta käytännössä Saksan vasalli. Sopimuksia ei ennen niiden allekirjoitusta nähnyt Seinäjoen eduskunta eikä senaattikaan.

Saksan sodanjohto sai näiden valmistelujen jälkeen luvan lähettää Itämeren divisioonan, 10 000 hyvin varustettua miestä Ahvenanmaan kautta Suomeen. Ahvenanmaan miehityksestä nousi kiista Ruotsin, Saksan ja punaisen Suomen välille. Alun perin Uudenkaupungin–Rauman-maihinnousu vaihdettiin Hankoon, ja siellä joukot rantautuivat 3.4.1918, yksi osasto nousi hieman myöhemmin maihin Loviisassa. Helsinki ”vapautettiin” 12.–13.4., ja Saksan joukkojen komentaja kenraali von der Goltz järjesti voitonparaatin Helsingissä 14.4. korostaen näin saksalaisten joukkojen merkitystä kapinan kukistamisessa. Goltz korosti, että he ovat ystävällismielisinä kukistamassa kapinaa, eivät osallisena sisällissodassa eivätkä missään tapauksessa taistelemassa sosiaalidemokraatteja vastaan. Ns. tynkäsenaatista siirtyi Seinäjoelta pääkaupunkiin, ja aloitti työnsä siellä heti toukokuun alussa. Loviisassa maihin noussut saksalaisosasto katkaisi punaisten vetäytymisyhteydet Lahdesta kohti Viipuria, ja 6.5. senaatti julisti sisällissodan päättyneen. 16.5 Mannerheim ratsasti Valkoisen talonpoikaisarmeijan kanssa Helsinkiin korostaen oman armeijansa ensisijaisuutta sisällissodan päättämisessä. Mannerheim vapautettiin ylipäällikön tehtävistään ja jaat kaksi viikkoa myöhemmin 29.5.1918.

Hentilöiden kirja korostaa suomalaisten kokemattomuut-

ta, osin kyvyttömyyttä ja sinisilmäisyyttä, kun heidän johtajansa eivät ymmärrä tai kykene näkemään sisällissotaa osana laajempaa kansainvälistä konfliktia ja Saksan valtion strategista politiikkaa. Siinä Suomi on lähinnä taloudellinen resurssi metsineen, järvineen, koskineen ja maaperässä olevine rikkauksineen. Se on Saksalle myös puskuri, jolta voisi ponnistaa kohti Pietaria ja toisaalta puolustuslinnake, jos Idästä aiheutuisi tulevaisuudessa sotilaallista uhkaa.

Saksalaisen divisioonan komentaja von der Goltz nousee näyttävästi kirjassa ”sankarin” rooliin. Hän, saksalaismielinen tynkäsenaatista ja valkoisen Suomen eliitti olivat voittajia, jotka nopeasti syrjäyttivät Mannerheimin, joka oli ainoita ympäräysvaltoihin suhteet säilyttäneitä. Saksalaissuuntaus halusi voitonhuumassaan Suomesta kuningaskunnan, Saksan vassallivaltion, ja valitsi jo syksyllä tynkäeduskunnan enemmistöllä Suomen kuninkaaksi Hessenin prinssin Friedrich Karlin. Saksan sodanjohto antoi von der Goltzille tehtäväksi muodostaa Suomen armeijasta Pohjolan teräsnyrkin. Sen mukaisesti aloitetaan jo kesällä 1918 armeijan rakentaminen saksalaisine ohjesääntöineen, sieltä tulleine kouluttajineen ja ylipäällikköineen. Selkeä tavoite oli, että Suomi tulisi olemaan Saksan taisteleva vassalli tehokkaine sotavoimineen.

Saksan jo elokuussa kääntynyt sotaonni kuitenkin petti, ja keisari Wilhelm II joutui luopumaan kruunusta. Saksa allekirjoitti antautumissopimuksen – toisen maailmansodan siemenen – länsivaltioiden kanssa Pariisissa marraskuun 11. päivä 1918. Von der Goltzin joukot joutuivat poistumaan, Ranskan erityisvaa-

timuksesta, ja Hessenin prins-si luopui Suomen kruunusta. Saksalaissuuntaus hiipui, ensin erosi Paasikiven senaatti, sitten Svinhufvud erosi valtionhoitajan tehtävistä ja Mannerheimista kutsuttiin uudeksi valtionhoitajaksi. Toukokuussa 1919 Englanti ja Yhdysvallat lopulta tunnustavat Suomen itsenäisyyden. Suomi pelastautuu tasavaltaisena perustuslaillisena demokratiana 1. maailmansodan melskeistä.

Valkoiseen Suomeen jäänyt käsitys saksalaisista hyväntekeijöinä ja Suomen altruistisina pelastajista tulee Hentilöiden tutkimusten ja kirjan kautta selkeästi kumotuksi. Mutta historiallisesti tämä tunnesuhde eli läpi 1920–1930-luvun, ja se vaikutti merkittävästi maan poliittiseen suuntautumiseen.

Saksalainen Suomi 1918 päättyy kirjoittajien pyyntöön, että lukija miettisi, mitä vuosi 1918 olisi voinut tuoda tullessaan. He esittävät, että joulukuussa 1917 itsenäiseksi julistautuneelle Suomelle olisi voinut olla edessään seuraavia vaihtoehtoja: a) Suomi on autonominen Venäjän keisarikuntaan kuuluva suuriruhtinaskunta, b) Suomi on autonominen osa ”porvarillista Venäjää”, c) Suomi on osa bolsevikkien hallitsemaa Venäjää, d) Suomi on itsenäinen sosialistinen työväentasavalta, e) Suomi on Saksan tuella itsenäistynyt tasavalta tai kuningaskunta ja f) Suomi on itsenäinen tasavalta, jonka päämiehenä on tasavallan presidentti.

Hentilöiden mukaan nämä vaihtoehdot voitiin hyvinkin aja-

tella Suomelle vuoden 1917 joulukuussa. Näistä kuudesta vaihtoehdosta viimeinen oli Suomi itsenäisenä tasavalta. Sen toteutumista teoksen kirjoittajat pitivät vähimmin todennäköisenä, ja he toteavat, että jotta tämä vaihtoehto olisi mahdollinen, se edellytti, että kaikkien seuraavien ehtojen tuli toteutua: a) Saksa häviäisi sodan, b) bolsevikkien tulisi säilyttää valtansa Venäjällä ja c) valkoisten piti voittaa Suomen sisällissota.

Epätodennäköisin ja lähes mahdoton yhtälö toteutui, ja näin me juhlimme nyt 100 vuotta täyttävää itsenäisyyttämme.

Saksalainen Suomi 1918 voisi olla tietokirjojen Finlandiaehdokkaana syksyllä 2017.

Yritys jäljittää uusliberalismin oppia

ILKKA PIRTILÄ

Uusliberalismi ei ole yhteiskunnallisen keskustelun eikä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen polttavia aiheita Suomessa. Tässä suhteessa uusliberalismi häviää kirkkaasti populismille, nationalismille ja fundamentalismille. Maailmalla – etenkin USA:ssa ja Isossa-Britanniassa – tilanne on toisenlainen. Tätä kirjoittaessani löysin Amazon Books -nettisivuilta satakunta 2010-luvulla ilmestynyttä tutkimuksellista tai journalistista kirjaa, jotka käyttämäni hakusanan (*neoliberalism*) perusteella keskittyvät tarkastelemaan uusliberalismia. Näistä kiintoisina esimerkkeinä mainittakoon seuraavat: Colin Crough: *The Strange*

Non-deat of Liberalism (2010), Simon Springer: *The Discourse of Neoliberalism – An Anatomy of a Powerful Idea*, David Harvey: *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism* ja Dotan Leshem: *The Origins of Neoliberalism – Modelling the Economy from Jesus to Foucault*.

Paavo Löppösen tuore kirjaessee *Vapauden Markkinat – Uusliberalismin kertomus* on yksi harvoja suomeksi luettavia uusliberalismiin keskittyneitä kirjoja. Tätä ennen vain pari suomeksi kirjoitettua tätä aihetta käsitellyttä teosta on herättänyt näkyvää keskustelua: Heikki Patomäen *Uusliberalismi Suomessa* (2007) sekä David Harveyn kir-

Paavo Löppönen
Vapauden markkinat
Uusliberalismin kertomus
Vastapaino, 2017

jan suomennos *Uusliberalismin lyhyt historia* (2008).

Tässä arvioissani esittelen ja kommentoin Löppösen tulkin-taa seuraavien kysymysten suhteen: uusliberalismin määrittely, uusliberalistisen opin ja ajattelutavan synty ja luonne, uusliberalismin poliittinen organisointuminen, uusliberalismin yhteiskunnalliset vaikutukset ja uusliberalismin pahuus. Kirjoitukseni lopuksi tiivistän oman kriittisen kertomukseni Löppösen ker-